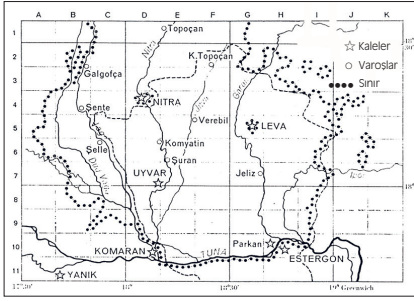

UYVAR

1664 yılında Uyvar eyaletinin haritası

larına, imparatorluk askerlerine, özellikle de yönetimi altındaki köylere karşı acımasız tutumuyla bilinen Sührab Mehmed Paşa'nın yerine geçti. Seydi Mehmed Paşa, Osmanlı idaresindeki köylerden vergi toplanmasında titiz davrandı, otoriteyi yeniden kurmaya çalıştı.

Uyvar kesimindeki anlaşmazlıklar ve Habsburglar'ın sınır boyunda yeni kale ve askerî istihkâmlar yapması Osmanlı tarafınca 1683'teki Viyana seferinin başlıca sebebi olarak ilân edildi. Uyvar'da oturan Vali Hasan Paşa, Váh'ta ve diğer bölgelerde Osmanlı idaresini yeniden kurmaya gayret etti. 1683 Haziranının başlarında Uyvar, Lorraine Dükü Charles de Lorraine tarafından kısa süren başarısız bir kuşatmaya mâruz kaldı. Uyvar Valisi Şeyhoğlu Ali Paşa yardıma gelerek kaleyi güçlendirdi. Fakat Viyana bozgununun ardından başlayan süreçte Uyvar müttefik hıristiyan birliklerince kuşatıldı. 7 Temmuz'da başlayan kuşatma sonunda kale ve şehir Habsburg idaresine girdi (19 Ağustos 1685); bölgedeki Osmanlı varlığı sona erdi.

Habsburglar'ın eline geçtikten sonra Uyvar, Estergon piskoposluğunca şehir imtiyazına kavuştu (1691). Fakat burası Katolik Habsburg idaresine karşı isyanların merkezi haline geldi. İmparator VI. Charles, 1724-1725'te âsilerin burada toplanmasını önlemek için surların önemli bir bölümünü yıktırdı. Şehir Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanmasının ardından ortaya çıkan Çekoslovakya sınırlarına dahil edildi. 1938-1945 yıllarında II. Dünya Savaşı'nda Macarlar'ın kontrolü altına girdi. Fakat müttefiklerin ağır bombardımanına uğradı ve yıkıldı. Savaştan sonra yeniden Çekoslovakya'ya bırakıldı. Çek ve Slovakya'nın ayrılması üzerine Slovakya sınırları içinde kaldı. Günümüz-

de 40.000'i aşan nüfusuyla Nitra idarî bölümünün sınırları içindedir. Önceleri Macarlar çoğunluğu teşkil ederken 1991'den sonra Slovak nüfusu arttı (% 70). Ayrıca burada Almanlar da yaşamaktadır. Sanayi tesisi olarak makine ve gıda sanayii ile elektrikli ev aletleri yapımından söz edilebilir. Tarihi kalesinin yalnızca bir parçası günümüze ulaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 653, 698; BA, MAD, nr. 1037, 4016; *Ortelius redivivus et Continuatus*, Frankfurt 1665, II, 198-216, 246-273, 309-326; Mehmed Halife, *Târîh-i Gilmânî*, İstanbul 1340, s. 74-92; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, 278-364; *Hungarisch-Türkische Chronik*, Frankfurt-Leipzig 1684, s. 567-573; Mühürdar Hasan Ağa, *Cevâhîr-ü't-tevârih*, Bibliothèque Nationale, Suppl. turc, nr. 506, vr. 5^b-95^b; Silâhdar, *Târîh*, I, 235-298; Râşid, *Târîh*, I, 25-55; Mustafa Zühdi, *Târîh-i Uyvâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 2488, vr. 2^a-3^b, 7^a-10^b; Mehmed Necati, *Târîh-i Feth-i Yanık (Uyvar)*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1308, vr. 7^a-20^b; Montecuccoli, *Mémoires de Montecuccoli généralissime des troupes de l'Empereur*, Strasbourg 1735, s. 394; *Die Hauptretelation des kaiserlichen Residenten in Constantinopel Simon Reniger von Reningen 1649-1666* (ed. V. A., Veltzé), Wien 1900, s. 59-169; *Descriptio Tartaricae depopulationis in anno 1663* (ed. E. Marecková-Stolcová), Bratislava 1969, s. 125-140; M. Matunák, *Život a boje na slovensko-tureckom pohraničí*, Bratislava 1983, s. 215-298; J. Blaškovič, *Ersekujvár és vidéke a török hadoltóság korában*, Budapest 1989; a.m.f., "Das Sultansdekret (Sünurnâme) über das Vakf im Bezirk Nové Zámky", *Ar.O*, sy. 42 (1974), s. 300-309; a.m.f., "Sadnazam Köprülü-zade (Fazıl) Ahmed Paşa'nın Ersekujvár Bölgesindeki Vakıfları 1664-1665" (trc. M. Tayıb Gök-bilgin), *TED*, sy. 9 (1978), s. 293-342; a.m.f., "The Period of Ottoman-Turkish Reign at Nové Zámky (1663-1685)", *Ar.O*, sy. 54 (1986), s. 105-130; a.m.f. - V. Kopčan, "Türkische Briefe und Urkunden zur Geschichte des Eyalet Nové Zámky", *AAS*, sy. 22 (1986), s. 107-124; sy. 23 (1988), s. 157-170; sy. 24 (1989), s. 107-124; sy. 25 (1990), s. 143-157; V. Kopčan, "Ottoman narrative sources to the Uyvar expedition 1663", *a.e.*, sy. 7 (1971), s. 89-100; a.m.f., "Osmanische Provinz Nové Zámky (Eyâlet-i Uyvâr)", *a.e.*, sy. 21 (1985), s. 147-164; Ahmet Şimşirgil, "Uyvar Eyaleti", *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, İzmir 2000, s. 319-333; a.m.f., "Kızıl Elmanın Muhafızları: Osmanlı Uyvar'ında Resmî Görevli ve Hizmetliler", *MÜTAD*, sy. 11 (2002), s. 71-99; J. Kabrda, "Kanunname novozamockeho ejaletu", *Historica Casop*, sy. 12 (1964), s. 186-214.

VOJTECH KOPČAN

UZ, İsmail Kâzım
(1873-1943)**Türk müzikisi bestekârı.**

İstanbul Fatih'te Draman semtinde doğdu. Doğum yılı pek çok eserde 1872 olarak kaydedilmişse de Başbakanlık Arşivi'ndeki belgede 1873 yılı bulunmaktadır.

İsmail
Kâzım Uz

Posta ve Telgraf Nezâreti ambar memurlarından İşkodralı Mustafa Ağa'nın oğludur. İbtidâiyi bitirdikten sonra Fâtih Askerî Rüşdiyesi'ne devam etti. Bu sırada babasının vefatı üzerine öğrenimini Dârüşşafaka'da sürdürdü. Buradan mezuniyetinin (1892) ardından Posta ve Telgraf Nezâreti Muhasebe Kalemî'nde göreve başladı. Bir süre sonra gümüş iffithar madalyasıyla ödüllendirildi. *Ta'lim-i Mûsikî yahut Mûsikî Istîlâhâtı* adlı eserinin yayımlanması dolayısıyla 30 Temmuz 1893'te alındığı Muzika-i Hümâyun'daki görevi 13 Mart 1895 tarihinde istifa edinceye kadar devam etti. Ardından Maarif Nezâreti'nde kırk yıla yakın bir süre çalıştı. İlk görevi Ankara Mekteb-i İdâdisi Türkçe, coğrafya ve defter tutma usulü muallimliğidir. 20 Ocak 1896'da İstanbul'da Topkapı Merkez Rüşdiyesi Türkçe, Farsça ve matematik muallimliğine getirildi. 10 Ekim 1898 - 27 Temmuz 1901 tarihlerinde Maarif Nezâreti Mektûbî Kalemî kâtip muavinliği yaptı. 14 Kasım 1900'de Mercan İdâdisi hesap ve hendese muallimliği, 1 Mart 1901'de Rasathâne-i Âmire kâtipliği görevlerinde bulundu. 13 Eylül 1898 - 14 Eylül 1902 tarihleri arasında Dârüşşafaka'da sekizinci sınıfa dersleri okuttu. 15 Eylül 1902'de cebir muallimliğinin yanı sıra Mercan İdâdisi'nde de hendese ve hesap dersleri verdi. 22 Ekim 1903 tarihinde Dârüşşafaka'daki cebir dersini bırakıp yine fahrî olarak Farsça muallimliği yaptı. 14 Aralık 1905'te Dârüşşafaka'daki muallimliğinden ayrılmasının ardından 29 Mart 1906'da Maarif Nezâreti Sicill-i Ahvâl Şubesi mümeyyizliğine getirildi. 3 Mart 1905'te rütbesi "sâniye"ye yükseltildi. Mercan İdâdisi'nde devam eden görevine 14 Ocak 1909'da Topkapı Rüşdiyesi kıraat ve ma'lûmât-ı medeniye muallimliği ilâve edildi. 1 Eylül 1909'da Mekâtib-i Rüşdiyye müfettişliği görevi yanında iki ay sonra İstanbul İdâdisi'nde hesap muallimliğiyle vazifelendirildi. 1 Ka-

sım 1909'da Maarif Nezâreti'ndeki görevinden ayrıldı. Daha sonra Vefâ İdâdisi ve Bezmiâlem Kız Sultânisi'nde ders verme-ye devam etti. 9 Ocak 1943'te Suadiye'deki evinde vefat etti ve Edirnekapı Mezarlığı'nda defnedildi.

Muallim Kâzım Bey ve Sakallı Kâzım Bey diye de anılan İsmail Kâzım Uz döneminin önemli eğitimci ve müsikîşinasları arasında yer almıştır. İlk müsikî bilgilerine Dârüşşafaka'da hocası olan Zekâî Dede'nin evindeki meşklerle başlamış, bu çalışmaları hocasının vefatına kadar (1897) on yıl devam etmiştir. Nazarî bilgilerin yanı sıra pek çok eser ve özellikle Mevlevî âyinlerinin hemen tamamını meşketmiş, bu arada Bahariye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'den faydalanmıştır. Batı müsikisini Muzka-i Hümâyun'daki hocalığı sırasında öğrenmiştir. Aynı zamanda Rifâiyye ve Sa'diyye tarikatları muhibbi olan İsmail Kâzım Bey Mevlevî idi. Düzenli şekilde devam ettiği Bahariye Mevlevîhânesi'nde mukabele günleri bariton sesiyle mutripte yer alırdı. Üsküdar Müsikî Cemiyeti'nin hoca kadrosunda bulunmuş, Osman Şevki Uludağ ve Rauf Yekta Bey ile kurdukları Müsikî Federasyonu ile Koska semtinde açtığı Dârülmüsikî dershanesinde müsikî faaliyetlerini devam ettirerek pek çok talebe yetiştirmiştir. Sadettin Kaynak, Sadi Hoşses, Selahattin Pınar, Faruk Ârifî Emhaz ve Şükrü Tunar bunlar arasında yer alır.

Mehmed Âkif Ersoy'un İstiklâl Marşı'nı besteleyen ve hüseyinî-büselik adıyla bir makam terkip eden Kâzım Bey âyin, du-rak, ilâhi, operet, peşrev, saz semâisi, beste, şarkı ve marş formlarında 200 civarında eser bestelemiştir. Bunlardan yetmiş yedi adedinin listesini Yılmaz Öztuna vermektedir. Sultâniyegâh makamındaki Mevlevî âyini 1898'de Hâfız Musullu Osman Dede Efendi'nin ısrarı üzerine bestelemiştir. "Rüzgâr uyumuş, ay dalıyor, her taraf ıssız" mısrayla başlayan hüzzam, "Gam seni terk eylemez, sen eyle terk-i gam biraz" mısrayla başlayan şedaraban şarkıları; "Düştü vaktâ ki rahm-i mâderden Osman âşikâr" mısrayla başlayan Şehzade Osman Marşı; "Sen kutb-i muallâsın yâ Hazret-i Sa'deddin" mısrayla başlayan uşşak, "Subh u şâm aşkınlâ cânan gözleri hep ağladı" mısrayla başlayan hüseyinî, "Cihanda en büyük ni'met saâdet yâ Resûlallah" mısrayla başlayan hüzzam ilâhileri eserlerinden birkaçıdır. Müsikîyle ilgili eserleri şunlardır: **1. Ta'lim-i Müsikî yahut Müsikî Istılâhâtı** (İstanbul 1310; Türk müsikisini ilk sözlüğü kabul edilen eser, Gülte-

kin Oransay tarafından sadeleştirilerek bazı ilâvelerle 1964'te Ankara'da, aynı yıl İbrâhim ed-Dakûki tarafından Arapça'ya tercüme edilerek Bağdat'ta yayımlanmış, yine İbrâhim ed-Dakûki'nin esere *el-Müstedrek* adıyla yazdığı zeyil 1965'te Bağdat'ta neşredilmiştir. **2. Notalı Mektep Şarkıları** (İstanbul 1330). **3. Osmanlı Gençlerine Tuhfe** (İstanbul 1333). **4. Müsikî Nazariyatı** (İstanbul 1339). **5. İbtidâî Nota Dersleri** (İstanbul 1332, 1333, 1334). Ayrıca *Kavâid-i Fârisî* adlı bir eseri neşredilmiş (İstanbul 1315), müsikî konulu *Hayâtü'l-ervâh* adlı kitabı ise henüz yayımlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Zekâizâde Ahmed [Irsay], "Kâzım Uz Bey", *Türk Musikisi Klasiklerinden Mevlevî Âyinleri* (İstanbul Konservatuvarı neşriyatı), İstanbul 1939, XVIII, 928; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 211-212; Muhiddin Naibantoğlu, *İstiklâl Marşımızın Tarihi*, İstanbul 1964, s. 168; Mustafa Rona, *20. Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 175-179; Yusuf Ömürlü – Dinçer Dalkılıç, *İlâhiyat-ı Ken'an*, İstanbul 1988, s. 38-39, 70-71, 82-83, 112-113, 140-141; Töre, *İlâhiler*, VIII, 427; IX, 227, 229, 242, 243; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, II, 118-119; Ekmeleddin İhsanoğlu v.dğr., *Osmanlı Musikî Literatürü*, İstanbul 2003, s. 235-239; Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi*, Ankara 2006, II, 463-464; Mehmed Altun, *Özgürlük Notları Milli Marşın Öyküsü*, İstanbul 2008, s. 130-131; "Arşiv Vesikalari. Başbakanlık Arşivi. Muallim Kâzım (Uz)'un Resmî Haltercüsü Sureti", *MM*, sy. 267 (1971), s. 14, 19.

NURİ ÖZCAN

UZEYR

(bk. ÜZEYİR).

UZİCE

(bk. ÖZİÇE).

UZLET

(العزلة)

Belirli bir ruhsal olgunluğa ulaşmak amacıyla dünya hayatından ve sosyal çevreden uzaklaşarak arzuları sınırlamaya çalışma, münzevi bir yaşam sürme.

Çile, inzivâ ve zühde (asetizm) yer veren dinî geleneklerde uzlet yaşantısı ruhsal olgunluğa ulaşma ve arınmanın bir yolu olarak görülür. Mistik din yorumlarının yaygın olduğu Hint dinleri, Hıristiyanlık, Yahudilik ve İslâm geleneklerinin yanı sıra Maniheizm gibi gnostik inanç sistemlerinde günahlardan arınmak, gerçeği kav-

ramak ve mânevî olgunluğa erişmek amacıyla uzlet yaşantısına yer verilir. Bütün bu geleneklerde uzletin iki önemli karakteristiği dikkati çeker: Sosyal çevreden ve dünya tutkularından elden geldiğince uzaklaşmak, teemmül ve istiğrakla ruhsal aydınlanmayı amaçlamak.

Uzletle asetizm ve manastır yaşantısı arasında yakın bir ilişki vardır; zira uzlet asetizme dayalı manastır yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. Her ne kadar aralarında fark varsa da oldukça erken dönemlerden itibaren birçok geleneğe asetik yaşantının varlığı bilinmektedir. Meselâ eski Yunan'da Pisagorcular, Stoaclar, sofistler, Eleusis misterleri ve Sinikler arasında asetik yaşantıya ver verilmiştir. Hinduizmle bağlı bazı akımlarla Jainizm'de ruhsal arınmayı sağlamak ve devam edegelen ruh göçü sürecinde bir sonraki yaşamda daha iyi bir konumda doğabilmek için asetik yaşama önem verilir. Upanişadlar döneminden itibaren Hindu geleneğinde kendini tamamen meditasyona vermek amacıyla toplumdan ayrılarak ormanda yaşayan keşişler mevcuttur. Benzer şekilde Budizm'de de ideal bir dinî hayatın manastırlarda keşiş hayatı sürmekle mümkün olacağı kabul edilir. Yahudilik'te milâttan önce II. yüzyıldan beri düzenli münzevi hayatın varlığı bilinmektedir. Hıristiyanlık'ta da III. yüzyıldan itibaren bu geleneğe yer verilmiştir (bk. KEŞİŞ). Asetik tutum ve davranışlar, hem bu yaşamı sürdüren kişinin kendi günahları hem de diğer insanların günahları için bir kefaret şeklinde kabul edilir. Uzlet, sessizlik ve meditasyonun yanı sıra az yeme içme ve az uyuma gibi ılımlı bir asetizmi benimseyen keşişlerin çoğunlukta olmasına rağmen kendine eziyet etmeyi ve dünyadan tamamıyla bağımsızlık yolunu seçerek katı asetik yaşantıya yer verenler de vardır. Meselâ "hava giyenler" diye bilinen Jainist akım mensubu keşişler, hiçbir şey yiyip içmeme şeklindeki katı asetizm uygulamakta ve hiçbir canlıyı incitmemek amacıyla tamamen çıplak yaşamayı tercih etmektedir.

İnsanın gerçek benliğini meydana getiren ruhun ilâhî âlemden maddî âleme ve bunun bir parçası olan bedene düştüğünü var sayan, ruhun kurtuluşunun maddî âlemden ve bedenden elden geldiğince uzak durulması gerektiğini düşünen gnostik geleneklerde uzlet yaşantısına önem verilir. Yeryüzü yaşantısı ve beden ruhun hapishanesi, zindanı ve mezarı olarak değerlendirilir. Maniheizm'de ve çeşitli hıristiyan gnostik akımlarda, bu tutsaklığın sürmesi için maddî âlemlerle bedeninin arzu ve